

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
члена-кореспондента НАПН України
Малихіна Олександра Володимировича
про дисертаційну працю Кривко Марини Юріївни
«Тенденції розвитку полікультурної освіти студентів університетів у
Федеративній Республіці Німеччині», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії в разовій спеціалізованій ученій раді
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Ступінь актуальності дисертаційного дослідження та зв'язок із планами відповідних галузей науки. В останні роки спостерігається прискорення процесів міграції, проживання на одних територіях представників багатьох національних, етнічних і соціальних груп, поглиблення ділових та особистісних контактів між ними. Така ситуація значною мірою впливає на розвиток держав, вимагаючи реалізації ефективних підходів до забезпечення конструктивної взаємодії людей в умовах прояву значного різноманіття в різних сферах суспільного життя. У свою чергу, це значною мірою підвищує роль полікультурної освіти як дієвого засобу формування у членів суспільства розуміння й поваги до різноманітності культур, розвитку навичок ефективної взаємодії з їх представниками в багатонаціональному середовищі.

Як визначено в дослідженні, у ФРН накопичено цінні теоретичні та практичні доробки щодо здійснення полікультурної освіти студентської молоді, що представляють значну цінність для українських освітян. Доцільність вивчення проблеми посилюється необхідністю усунення низки виявлених дисертанткою суперечностей, зокрема:

— між потребою українського суспільства в підготовці висококваліфікованих фахівців, які відрізняються високим рівнем сформованості полікультурної компетентності, та недостатньо високим рівнем здійснення полікультурної освіти студентів у вітчизняних закладах вищої освіти в реальності;

– між створенням у ФРГ розвиненої теорії полікультурної освіти студентів університетів та відсутністю вітчизняних досліджень, спрямованих на узагальнення й осмислення прогресивних теоретичних ідей німецьких педагогів з окресленої проблеми для можливості їх урахування під час проведення наукових пошуків у галузі обраної проблематики;

– між накопиченням німецькими фахівцями прогресивного досвіду реалізації полікультурної освіти студентів німецьких університетів та слабким використанням значного педагогічного потенціалу цього досвіду у вітчизняних закладах вищої освіти.

У світлі викладеного нагальність проблеми виявлення тенденцій розвитку полікультурної освіти студентів університетів у Федеративній Республіці Німеччині не викликає сумніву. Тема дисертації є складником комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри освітніх наук, цифрового навчання та академічного підприємництва Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, що підтверджує наукову цінність проведеного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих в дисертації. Обґрунтування актуальності обраної теми дослідження є теоретично переконливим. Усі елементи наукового апарату визначено послідовно й аргументовано, вони повністю узгоджені між собою. Зміст дисертації відповідає визначеним меті й завданням дослідження, реалізація яких послідовно розгортається в підрозділах представленої наукової роботи. Аналіз основних положень дисертації переконливо свідчить про досягнення мети і розв’язання всіх завдань дослідження. Висновкам, що сформульовані на основі аналізу й узагальнення результатів дослідження, притаманні повнота, логічність і чіткість викладу. Достовірність одержаних результатів підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, застосуванням комплексом сучасних методів його проведення, апробацією та

впровадженню результатів дослідницької роботи в практичну діяльність вітчизняних закладів вищої освіти.

Результати дослідження пройшли широку апробацію на таких міжнародних науково-педагогічних конференціях: «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харків, 2018); «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2019, 2023); «Academic and Scientific Challenges of Diverse Fields of Knowledge in the XXI-st Century» (Харків, 2020); «Філологічні й педагогічні студії у вітчизняній та зарубіжній науці XXI сторіччя» (Харків, 2020); «Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті» (Харків, 2022); «Advancing in research and education» (Ла-Рошель, 2020); «Світ дидактики: дидактика в сучасному світі» (Київ, 2024), «Європейський вектор розвитку вищої освіти України» (Полтава, 2024), а також під час проведення засідань кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного університету імені Г. С. Сковороди (2020 – 2023 н. р.), кафедри іноземних мов професійного спрямування (старі назви – кафедра англійської мови, кафедра ділової іноземної мови та перекладу) факультету іноземних мов (2020 – 2025 н. р.) і кафедри освітніх наук, цифрового навчання та академічного підприємництва Навчально-наукового інституту міжнародної освіти (2023 – 2025 н. р.) Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. На основі аналізу представленої дисертації визначено такі найбільш суттєві результати проведеного дослідження:

– уперше визначено ступінь теоретичної розробленості проблеми здійснення полікультурної освіти студентів університетів у Федеративній Республіці Німеччині, виявлено тенденції подальшого розвитку цієї освіти;

- на основі зіставлення точок зору вітчизняних та німецьких науковців узагальнено й систематизовано теоретичні положення про сутність, структуру та зміст полікультурної освіти, конкретизовано вимоги й особливості її реалізації в німецьких університетах;
- з'ясовано витoki появи та становлення полікультурної освіти в Німеччині, виокремлено етапи її розвитку;
- узагальнено досвід здійснення полікультурної освіти студентів німецьких університетів;
- на основі проведеного порівняльного аналізу виявлено перспективні напрями творчого використання педагогічно значущих теоретичних і практичних напрацювань з порушеної проблеми німецьких учених у вітчизняних закладах вищої освіти;
- дістали подальшого розвитку трактування ключових понять, наукові ідеї про ефективні методи й форми здійснення полікультурної освіти студентів сучасних університетів, засоби підвищення її якості.

До наукового обігу введено значну кількість (58) невідомих та маловідомих джерел автентичних наукових джерел, документів, пов'язаних з реалізацією полікультурної освіти студентів німецьких університетів.

Проведене дослідження має також високе практичне значення, оскільки узагальнені теоретичні ідеї про тенденції розвитку полікультурної освіти студентів університетів у ФРН, систематизовані наукові положення німецьких авторів щодо здійснення цієї освіти та досвід її практичної реалізації, сформульовані в дисертації висновки можуть стати в пригоді для підвищення ефективності зазначеного процесу в українських ЗВО.

Матеріали дослідження можуть бути використані під час укладання навчальної літератури, на заняттях з педагогічних дисциплін і методики викладання іноземних мов, у системі підвищення кваліфікації викладацьких кадрів.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності загалом. Дисертація має чітку логічну структуру, що включає анотації українською й англійською мовами, вступ, два розділи, висновки та списки використаних джерел до розділів, загальні висновки, додатки. Так, у вступі обґрунтована актуальність обраної теми дослідження, зокрема виявлено основні суперечності, на розв'язання яких воно спрямовано, сформульовано його мету, об'єкт, предмет, завдання, розкрито наукову новизну та практичну значущість результатів проведеного наукового пошуку, схарактеризовано базу апробації результатів дослідження.

У першому розділі – «Теоретичні засади полікультурної освіти студентів університетів у Федеративній Республіці Німеччини – розкрито генезу полікультурної освіти в Німеччині, проаналізовано нормативно-правову базу для розвитку полікультурної освіти в Німеччині, схарактеризовано полікультурну освіту як педагогічний феномен, проаналізовано основні підходи до здійснення полікультурної освіти в Німеччині. Як з'ясовано в дослідженні, протягом століть на німецьких землях сформувалися специфічні історичні, соціально-культурні, освітні передумови, що забезпечили специфіку здійснення полікультурної освіти в сучасній Німеччині. Виявлені передумови враховувалися дисертанткою під час визначення актуальних тенденцій розвитку полікультурної освіти у ФРГ. На основі вивчення нормативно-правових документів Німеччини авторкою дисертації з'ясовано, що в країні сформовано чітку нормативну базу для розвитку полікультурної освіти на всіх її рівнях, що сприяє формуванню суспільства, члени якого здатні до конструктивної взаємодії між собою.

Не викликає заперечень представлене в дисертації авторське визначення поняття полікультурної освіти як процесу формування в особистості уявлень і розумінь щодо культури та культурних особливостей представників різних етносів, формування толерантного ставлення до них, прояву взаємоповаги й готовності до культурного взаємозбагачення. Заслуговує на схвалення наведені в науковій роботі основні характеристики, принципи, функції полікультурної

освіти, визначено перелік основних компетенцій, які повинні опанувати студенти в процесі реалізації полікультурної освіти. Крім того, високу теоретичну значущість мають визначені та проаналізовані здобувачкою основні підходи до здійснення полікультурної освіти в Німеччині: міграційний, полікультурний, бікультурний, антропологічний, підхід з урахуванням культурних відмінностей, blind-color підхід.

У другому розділі – «Досвід запровадження полікультурної освіти в системі вищої освіти Німеччини» – розкрито тенденції розвитку вищої освіти загалом та полікультурної освіти зокрема в Німеччині, схарактеризовано процес її здійснення в процесі навчання студентів в німецьких університетах і реалізації неформальної полікультурної освіти студентства у ФРН, а також виокремлено перспективи творчого застосування доробків німецьких фахівців щодо здійснення полікультурної освіти студентів німецьких університетів у вітчизняних закладах вищої освіти.

Зокрема, дисертанткою визначено основні тенденції розвитку вищої освіти (варіативності, демократизації, гуманізації, відкритості, інституційної підтримки різноманітності, інтерналізації, стратегічного розширення міжнародної співпраці, мобільності студентів та викладачів) та особливості здійснення саме університетської освіти (підвищення її продуктивності та якості шляхом зосередження організаційних підрозділів на завданнях, які виконуються на високому рівні; гнучкість за рахунок більшої різноманітності варіантів організації освіти; прозорість для студентів, партнерів по співпраці та викладачів; узгодження пропозиції та диференційованого попиту тощо) у Німеччині; виокремлено основні схожості й відмінності між традиційними німецькими університетами й університетами прикладних наук; доведено, що полікультурна складова стає все більш виразною в системі вищої освіти Німеччини через полікультурність німецького суспільства та постійний розвиток програм академічної мобільності.

У дисертації виділено такі три основні тенденції забезпечення полікультурної освіти в рамках формальної системи вищої освіти в Німеччині: розробка й удосконалення освітніх програм переважно магістерського рівня з підготовки фахівців у галузі полікультурної освіти; реалізація дуальних освітніх програм з університетами-партнерами інших країн; упровадження окремих освітніх компонентів програм із метою надання здобувачам освіти інформації щодо полікультурності в сучасному суспільстві. Щодо розвитку полікультурності в секторі неформальної освіти, то виокремлено такі тенденції: культурна інтеграція через освіту (семінари з міжкультурної комунікації, мовні курси, заходи, які знайомлять студентів-іноземців з культурою та традиціями країни); підтримка різноманітності; підтримка студентських ініціатив щодо проведення полікультурних заходів; активний розвиток онлайн курсів; зосередженість на глобальних викликах (права людини, розгляд окремих фундаментальних наукових тем тощо).

Цінним науковим доробком здобувачки є окреслення перспективних напрямів творчого застосування педагогічно значущих теоретичних і практичних напрацювань німецьких педагогів з проблеми здійснення полікультурної освіти студентів університетів у вітчизняних закладах вищої освіти: створення освітніх програм та окремих навчальних курсів полікультурної спрямованості за німецькою моделлю на бакалаврському й магістерському рівнях; розширення географії щодо розробки та впровадження освітніх програм, що забезпечують професійну підготовку фахівців у галузі полікультурної освіти; в усіх освітніх програмах розширення кількості вибіркових навчальних дисциплін, спрямованих на формування полікультурної компетентності здобувачів освіти; активізація взаємодії із зарубіжними університетами-партнерами з метою створення дуальних освітніх програм та підсилення академічного обміну здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників; організація на базі провідних закладів вищої освіти тематичних лекцій, семінарів та веркшопів, ознайомлення студентів

із діяльністю DAAD із метою більш активного залучення до програм академічної мобільності; залучення студентів до різних форм неформальної полікультурної освіти.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні положення і результати дисертації відображено в 14 наукових публікаціях, із них – 4 одноосібні статті в наукових фахових виданнях України, 10 тез доповідей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. У публікаціях повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації. Кількість публікацій, обсяг та повнота висвітлення результатів дослідження відповідає вимогам до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дотримання академічної доброчесності. Порушення принципів академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Відзначаючи наукову цінність представленої дисертації, вважаємо за необхідне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. У підрозділі 1.1 «Гене́за полікультурної освіти в Німеччині» дисертанткою докладно розкриваються передумови здійснення цієї освіти, виокремлено етапи появи та реалізації полікультурної освіти на землях Німеччини. Проте в цьому підрозділі слід було більше уваги приділити історії розвитку полікультурної освіти саме студентів німецьких університетів.

2. У підрозділі 1.2 «Полікультурна освіта як педагогічний феномен» визначено ключові поняття дослідження («полікультурність», «культура», «полікультурна освіта» тощо). Варто було б представити наведені визначення у формі таблиці, що забезпечило б унаочнення наведеного матеріалу.

3. У дисертації представлено досвід здійснення формальної й неформальної полікультурної освіти студентів університетів ФРН. Доцільно було проаналізувати ще й інформальну форму здійснення їхньої полікультурної освіти.

4. На нашу думку, дисертація значно виграла б, якби в додатках були представлені фрагменти навчальних планів та робочих навчальних програм, що забезпечують полікультурну освіту студентів у німецьких університетах.

Незважаючи на висловлені побажання й рекомендації, загалом вважаємо, що результати проведеного дослідження мають високу наукову значущість.

Загальний висновок

На підставі вищевикладеного зроблено висновок про те, що дисертація Кривко М. Ю. «Тенденції розвитку полікультурної освіти студентів університетів у Федеративній Республіці Німеччині» є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають високу наукову новизну та практичне значення. Представлена наукова робота відповідає встановленим вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами), а Кривко Марина Юріївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондента НАПН України,
завідувач відділу дидактики

Інститут педагогіки НАПН України

Олександр МАЛИХІН

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 13:16:25 07.07.2025

Назва файлу з підписом: Відгук Малихіна О.В..docx.asice
Розмір файлу з підписом: 42.5 КБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Відгук Малихіна О.В..docx
Розмір файлу без підпису: 39.0 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: МАЛИХІН ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ
П.І.Б.: МАЛИХІН ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ
Країна: Україна
РНОКПП: 2650106819
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 13:16:02 07.07.2025
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000356AC901D7A54A06
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.02.05 13:00

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Марини КРИВКО на тему:

«Тенденції розвитку полікультурної освіти студентів університетів у Федеративній Республіці Німеччина» на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань галузь знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність дисертаційної роботи обумовлена необхідністю розбудови Україною потужної та сучасної системи полікультурної освіти, що відповідає викликам глобалізованого світу, процесам євроінтеграції та внутрішнім трансформаціям українського суспільства. Наразі питання зміцнення демократичних цінностей, формування національної ідентичності у поєднанні з повагою до культурного різноманіття набуває особливого значення. Полікультурна освіта, орієнтована на розвиток діалогу культур, міжетнічної толерантності та соціальної згуртованості, стає важливою складовою освітньої політики, здатної сприяти консолідації українського суспільства в умовах воєнного та повоєнного відновлення.

Одним із прикладів ефективної реалізації полікультурної освіти є Федеративна Республіка Німеччина, яка за останні десятиліття набула значного досвіду в інтеграції представників різних етнокультурних груп у єдиний освітній простір. Вища освіта в Німеччині, зокрема її полікультурний вимір, характеризується інституційною сталістю, ціннісною орієнтацією на права людини, розвитком полікультурної компетентності, академічною мобільністю та інтернаціоналізацією. Ці фактори роблять німецький досвід релевантним і цінним для України, яка перебуває у стані трансформації освітньої системи відповідно до європейських стандартів.

Аналіз тенденцій розвитку полікультурної освіти студентів ЗВО Німеччини дозволяє виявити ефективні педагогічні підходи, організаційні моделі, інновації та засоби підтримки культурної різноманітності в академічному середовищі. Це дослідження дозволить обґрунтувати перспективи адаптації подібних практик до українського освітнього контексту, ураховуючи національні особливості, правове поле та стратегічні напрями розвитку освіти в Україні.

Таким чином, актуальність теми дослідження визначається як загальнодержавною потребою у вдосконаленні механізмів полікультурної освіти у вищій школі, так і практичною цінністю вивчення досвіду Німеччини для його можливого використання в українських закладах вищої освіти з метою формування толерантного, відкритого до діалогу та взаєморозуміння покоління молодих фахівців.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснювалося у період з 2021 по 2025 роки як складова наукових комплексних програм науково-дослідної кафедри освітніх наук, цифрового навчання та академічного підприємництва Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (державний реєстраційний номер № 0125U001676).

Практичне значення роботи, що рецензується полягає в тому, що систематизовані теоретичні ідеї й узагальнений практичний досвід щодо впровадження полікультурної освіти у заклади вищої освіти може творчо використовуватися в освітньому просторі України. Одержані результати дослідження можуть використовуватися під час викладання навчальних курсів із загальної педагогіки та історії педагогіки.

Результати дослідження можуть також бути використані науковцями під час вивчення питань розвитку історико-педагогічної думки Німеччини, під час написання навчально-методичних розробок, що пов'язано з цією тематикою.

Характеристика основних положень роботи. Робота складається із двох розділів, які є логічно пов'язаними та узгодженими між собою. У дослідженні чітко сформульовано мету та завдання, обґрунтовано наукову новизну роботи, яка полягає в тому, що вперше визначено ступінь теоретичної розробленості проблеми здійснення полікультурної освіти студентів університетів у Німеччині, виявлено тенденції подальшого розвитку цієї освіти, на основі зіставлення точок зору вітчизняних та німецьких науковців узагальнено й систематизовано теоретичні положення про сутність, структуру та зміст полікультурної освіти, конкретизовано вимоги й особливості її реалізації в німецьких університетах; виокремлено етапи розвитку полікультурної освіти в Німеччині (I етап – 1871-1945 рр.; II етап – 1945-1990 рр., III етап – 1990 – по

теперішній час); узагальнено підходи до впровадження полікультурної освіти студентів німецьких університетів; на основі здійснення порівняльного аналізу виявлено перспективні напрями творчого використання педагогічно значущих теоретичних і практичних напрацювань з порушеної проблеми німецьких учених у вітчизняних закладах вищої освіти.

У першому розділі висвітлено становлення полікультурної освіти в Німеччині, її нормативно-правову базу, проаналізовано сутність, основні закономірності, характеристики, принципи, функції та завдання полікультурної освіти, визначено основні підходи до її здійснення в Німеччині.

Дисертанткою встановлено, що не існує принципової різниці у трактуванні полікультурної освіти як педагогічної проблеми в Німеччині та Україні, що надає можливість творчого вивчення та запровадження досвіду німецьких закладів освіти в український освітній простір; визначено основні характеристики полікультурної освіти (повага до культурного різноманіття, інклюзивний навчальний план, навчання, орієнтоване на рівність, розвиток міжкультурної компетентності, створення сприятливого середовища для спільного навчання, розширення можливостей студентів тощо) та принципи (принцип гуманізму, принцип діалогу культур, принцип культурологічного підходу, принцип пріоритетності в оволодінні етично-моральними цінностями; принцип виховання високих моральних якостей; принцип готовності уживатися в соціумі з представниками різних верств населення, інших релігій, етносів, рас тощо) полікультурної освіти.

У другому розділі висвітлено тенденції розвитку вищої освіти в Німеччині, визначено місце полікультурної освіти в закладах вищої освіти Німеччини, підходи до організації полікультурної освіти у формальній та неформальній галузях освіти, представлено перспективи розбудови сучасної системи полікультурної освіти в закладах вищої освіти України.

Автором встановлено, що розвитку полікультурної освіти у ЗВО Німеччини сприяє діяльність Німецької служби академічних обмінів (DAAD), діяльність якої спрямована на розвиток потенціалу студентів і викладачів, зміцнення стратегічної мережі освіти та науки, проведення експертизи у встановленні міжнародних відносин у системі освіти й науки. Встановлено, що

до тенденцій забезпечення полікультурної освіти в рамках формальної системи вищої освіти в Німеччині можна віднести розробку й удосконалення освітніх програм переважно магістерського рівня з підготовки фахівців у галузі полікультурної освіти; реалізації дуальних освітніх програм з університетами партнерами інших країн; упровадження окремих освітніх компонентів програм із метою надання здобувачам освіти інформації щодо полікультурності в сучасному суспільстві).

Позитивної оцінки заслуговують визначення тенденцій розвитку полікультурної освіти в секторі неформальної освіти, до яких належать інтеграція через освіту (семінари з міжкультурної комунікації, мовні курси, заходи, які знайомлять студентів іноземців з культурою та традиціями країни); підтримка різноманітності, що полягає в організації та проведенні тренінгів та конференцій з теми полікультурності та недопущення дискримінації; студентські ініціативи щодо проведення полікультурних заходів; активний розвиток онлайн курсів; зосередженість на глобальних викликах (права людини, розгляд окремих наукових тем тощо).

Авторка зазначає, що розвиток полікультурної освіти може бути реалізований також у рамках проведення різноманітних тематичних заходів: спільних міжкультурних фестивалів, інформаційних вечорів або лекцій про конкретні країни, культури та традиції чи знайомства з музикою, мистецтвом, літературою, історією та поточною суспільно-політичною ситуацією в інших країнах, культурними контрастами та пошуком культурних подібностей та відмінностей. Студенти з групи мігрантів у цьому випадку відіграють роль «експертів зі своєї культури», що має на меті навчити здобувачів поважати культурну різноманітність й ініціювати загальний полікультурний процес навчання.

Позитивним аспектом роботи вбачається також визначення напрямів впровадження німецького досвіду в освітній процес ЗВО України, серед яких створення освітніх програм та окремих навчальних курсів полікультурної спрямованості за німецькою моделлю на бакалаврському й магістерському рівнях; розширення географії щодо розробки та впровадження освітніх програм, що забезпечують професійну підготовку фахівців у галузі

полікультурної освіти; розширення кількості вибіркових навчальних дисциплін, спрямованих на формування полікультурної компетентності здобувачів освіти в усіх освітніх програмах, залучення студентів до різних форм неформальної полікультурної освіти тощо.

Представлене на рецензію дослідження, безумовно, становить теоретичну значущість і практичну спрямованість, містить багато унікального практичноорієнтованого та нового для українського освітнього простору теоретичного матеріалу, його матеріали можуть бути використані для викладання та подальших наукових розробок у педагогічній науці.

Повнота викладення результатів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора. Автор презентував та апробував результати досліджень за темою в 14 працях: 4 статті – одноосібні статті в наукових фахових виданнях України, 10 тез доповідей у збірниках матеріалів науково практичних конференцій.

У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі застереження та побажання рекомендаційного характеру:

1. Варто було виявити, які основні типові труднощі виникають у педагогів процесі здійснення полікультурної освіти та якими способами вони їх долають.

2. Доцільно було більш докладно проаналізувати, як здійснюють підготовку викладачів до реалізації полікультурної освіти студентської молоді в університетах ФРН, оскільки ця складова є ключовою для практичної реалізації концепції полікультурності у вищій школі.

Висновок. Дослідження на тему «Тенденції розвитку полікультурної освіти студентів університетів у Федеративній Республіці Німеччина», підготовлене Мариною Кривко є цілісною, завершеною та самостійною науковою роботою на правах рукопису. Дослідження виконано здобувачкою особисто за актуальною для сучасної науки та практики педагогічної діяльності темою із застосуванням доцільних і адекватних меті та завданням дослідження методів наукового пошуку. Робота характеризується логічністю, послідовністю та обґрунтованістю викладення змісту, містить нові науково обґрунтовані

теоретичні та практично значущі результати проведених здобувачем досліджень, котрі становлять наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувачки в науку, а також достатньо висвітлені в її наукових працях.

За своєю актуальністю, науковою новизною отриманих результатів, теоретичним і практичним значенням дисертація відповідає спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, 01 Освіта/Педагогіка та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та пп. 6, 7 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, і може бути рекомендована до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент ЗВО кафедри
англійської філології
та методики викладання іноземної мови
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анна КОТОВА

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 15:49:02 02.07.2025

Назва файлу з підписом: Рецензія Котова.pdf.xml
Розмір файлу з підписом: 16.2 КБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Рецензія Котова.pdf
Розмір файлу без підпису: 367.2 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: КОТОВА АННА ВОЛОДИМИРІВНА
П.І.Б.: КОТОВА АННА ВОЛОДИМИРІВНА
Країна: Україна
РНОКПП: 2925219804
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 15:49:03 02.07.2025
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000009AA988015FD06E06
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в окремих файлах (XAdES detached)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.02.05 13:00

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Марини КРИВКО на тему:

«Тенденції розвитку полікультурної освіти студентів університетів у
Федеративній республіці Німеччина»

на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань

01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дослідження. Сучасні процеси глобалізації, активізація міжкультурних контактів та посилення міграційних потоків зумовлюють зростання значущості полікультурної освіти як ключового чинника забезпечення соціалізації, громадянської ідентичності та міжетнічної толерантності. У цьому контексті Німеччина виступає однією з провідних європейських країн, що активно впроваджує моделі полікультурної взаємодії в системі вищої освіти. Університети Німеччини дедалі частіше стають просторами, де студенти з різних етнічних, мовних і релігійних середовищ мають змогу навчатися разом і формувати спільні цінності демократичного співіснування.

Ураховуючи динаміку демографічних змін, міжнародну мобільність здобувачів освіти та актуальні виклики полікультурного середовища, вивчення тенденцій розвитку полікультурної освіти у німецьких університетах є не лише науково обґрунтованим, а й суспільно необхідним. Аналіз цих процесів дозволяє виявити ефективні підходи до інтеграції іноземних студентів, формування толерантного освітнього середовища, а також розвиток компетентностей міжкультурної комунікації, що є визначальними для сучасного фахівця у глобалізованому світі.

Незважаючи на наявність окремих досліджень у цьому напрямі, систематичне вивчення тенденцій розвитку полікультурної освіти саме у контексті німецької вищої школи потребує подальшого наукового осмислення. Це зумовлює потребу в комплексному аналізі освітніх стратегій, програм та педагогічних практик, що сприяють успішній реалізації принципів полікультурності у студентському середовищі. Отже, обрана тема є своєчасною,

значущою та має істотне практичне й теоретичне значення для вдосконалення системи вищої освіти як у ФРН, так і в міжнародному контексті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження Марини Кривко є складником комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри освітніх наук, цифрового навчання та академічного підприємства Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (державний реєстраційний номер № 0125U001676). Тему дисертації затверджено Вченою радою Навчально наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 3 від 24 листопада 2023 року) і уточнено (протокол № 8 від 14 березня 2024 року).

Наукова новизна дослідження зумовлена наявними суперечностями, виявленими у сучасній педагогічній теорії, серед яких: потреба українського суспільства в підготовці висококваліфікованих фахівців, які відрізняються високим рівнем сформованості полікультурної компетентності та недостатньо високим рівнем здійснення полікультурної освіти студентів у вітчизняних закладах вищої освіти в реальності; наявність в Німеччині розвиненої теорії полікультурної освіти студентів університетів та відсутністю вітчизняних досліджень, спрямованих на узагальнення й осмислення прогресивних теоретичних ідей німецьких педагогів з окресленої проблеми для можливості їх урахування під час проведення наукових пошуків у галузі обраної проблематики; накопичення німецькими фахівцями прогресивного досвіду реалізації полікультурної освіти студентів німецьких університетів та слабким використанням значного педагогічного потенціалу цього досвіду у вітчизняних закладах вищої освіти.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що на основі всебічного аналізу різноманітних наукових джерел автором було узагальнено й систематизовано ключові теоретичні положення вчених з питань полікультурної освіти, визначено сутність та зміст полікультурної освіти студентів сучасних університетів, конкретизовано вимоги й особливості

реалізації полікультурності в німецьких університетах, виокремлено історичні етапи розвитку проблеми, що досліджується.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Базові положення та результати наукового пошуку здобувача ступеню, висновки та рекомендації, які викладені у роботі, мають суттєве теоретичне обґрунтування з позиції наукової думки Німеччини та України, послідовно та коректно викладені, логічно узгоджуються із загальною метою та завданням дослідження. У роботі систематизовані теоретичні положення та досвід формування полікультурної освіти студентів університетів у Федеративній республіці Німеччина. Цей матеріал вперше висвітлюється в науковому полі України.

Джерельна база, що використовується у дослідженні, є обширною та різноманітною, що забезпечує всебічну та об'єктивну систематизацію інформації. Такий підхід дозволяє не лише детально проаналізувати існуючі наукові праці, а й врахувати різні аспекти проблеми, що досліджується, що в свою чергу сприяє глибшому розумінню та формуванню виважених висновків.

Достовірність отриманих в дисертації результатів підтверджується відповідною об'єкту і предмету метою дослідження, методологією наукового пошуку, збалансованим вибором теоретичного та практичного матеріалу, обґрунтованістю проміжних та фінальних висновків.

Характеристика основних положень роботи. Робота містить вступ, два розділи, висновки до розділів, загальні висновки, списки використаних джерел до кожного розділу, додатки.

У першому розділі представлено теоретичні засади полікультурної освіти студентів університетів у Федеративній республіці Німеччина. Зокрема, на основі аналізу нормативних документів, історичної та педагогічної літератури автором виокремлено основні етапи розвитку проблеми, що досліджується, проаналізовано нормативно-правову базу для розвитку полікультурної освіти в Німеччині, узагальнено ключові для дослідження поняття та підходи до здійснення полікультурної освіти в Німеччині.

Автором представлено основні закономірності (цілеспрямований та спонтанний вплив на розвиток особистості під час навчального процесу; моделювання полікультурної освіти; обумовленість особистих якостей мотивами, потребами та здібностями), характеристики (повага до різноманітності, інклюзивний навчальний план, навчання, орієнтоване на рівність, розвиток міжкультурної компетентності), принципи (принцип гуманізму; принцип діалогу культур; принцип культурологічного підходу; принцип пріоритетності в навчанні етичних і моральних цінностей; готовності до співробітництва тощо), функції (філософсько-культурологічна, етико-гуманістична, гуманітарно-гностична, рефлексивно-виховна, особистісно-розвивальна) та завдання (усвідомлення свого власного етноцентризму; формування неупередженого ставлення до невідомих фактів або звичаїв, поведінки; прийняття етнічної приналежності, яке проявляється в поважливому та ввічливому ставленні до певних особливостей, що притаманні тим чи іншим етнічним групам тощо) полікультурної освіти.

У другому розділі автором представлено ґрунтовний аналіз досвіду запровадження полікультурної освіти в системі вищої освіти в Німеччині. Особливої уваги заслуговує аналіз організації полікультурної освіти у процесі навчання студентів в німецьких університетах у рамках формальної освіти та визначення шляхів запровадження німецького досвіду в освітній простір України. Так, автором встановлено, що ця освіта здійснюється як на рівні освітніх програм (переважно магістерського рівня), так і рівні окремих освітніх компонентів. Мариною Кривко детально проаналізовано зміст таких освітніх програм як «Міжкультурна комунікація та освіта» – у Кельнському університеті, «Міжкультурна комунікація» – в університеті Людвіга-Максиміліана в Мюнхені, «Багатомовність і освіта» – у Гамбурзькому університеті, «Освіта, культура та антропологія» – в університеті Фрідріха Шиллера, «Міжкультурна освіта, міграція та багатомовність» в Педагогічному університеті Карлсруе тощо; висвітлено особливості дво- та багатонаціональних освітніх програм, що являють собою унікальну можливість інтернаціоналізації освіти та набуття студентами не тільки ґрунтовних знань за майбутнім фахом, але й міжкультурної

компетентності («Ділове адміністрування. Економіка та маркетинг» (Аугсбурзький університет / Університет Модени та Реджо-Емілії), «Германо-італійські студії» (Боннський університет / Університет Флоренції / Регенсбурзький університет / Трієстський університет), «Економіка та менеджмент» (Дрезденський технічний університет / Університет Тренто) тощо). Установлено, що на рівні окремих освітніх компонентів полікультурна освіта здійснюється під час вивчення «Вступ до міжкультурної освіти / Освіта в міграційному суспільстві» (Університет Кайзерслаутерн-Ландау), «Антропологія глобалізації» (Гейдельберзький університет), «Полікультурна педагогіка» (Берлінський університет, Аугсбурзький університет, Ольденбурзький університет, Гамбурзький університет тощо).

Позитивної оцінки заслуговує визначення напрямів творчого застосування педагогічно значущих теоретичних і практичних напрацювань німецьких педагогів з проблеми здійснення полікультурної освіти студентів університетів у вітчизняних закладах вищої освіти, серед яких створення освітніх програм та окремих навчальних курсів полікультурної спрямованості за німецькою моделлю на бакалаврському й магістерському рівнях; розширення географії щодо розробки та впровадження освітніх програм, що забезпечують професійну підготовку фахівців у галузі полікультурної освіти; в усіх освітніх програмах розширення кількості вибіркових навчальних дисциплін, спрямованих на формування полікультурної компетентності здобувачів освіти; активізація взаємодії із зарубіжними університетами партнерами з метою створення дуальних освітніх програм та підсилення академічного обміну здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників; організація на базі провідних закладів вищої освіти тематичних лекцій, семінарів та воркшопів, ознайомлення студентів із діяльністю DAAD із метою більш активного залучення до програм академічної мобільності; залучення студентів до різних форм неформальної полікультурної освіти.

Повнота викладення результатів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора. Автором презентовано та апробовано результати досліджень за темою в 14 наукових публікаціях: із них – 4 одноосібні

статті в наукових фахових виданнях України, 10 тез доповідей у збірниках матеріалів науково практичних конференцій.

Висновок. Дисертаційне дослідження Марини Кривко на тему «Тенденції розвитку полікультурної освіти студентів університетів у Федеративній республіці Німеччина» є самостійним і завершеним науковим дослідженням на правах рукопису, яке виконано здобувачем особисто за актуальною темою з використанням адекватних методів наукового пошуку. Робота характеризується єдністю змісту, містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувача в науку та достатньо повно оприлюднені в наукових працях здобувача. За своєю актуальністю, науковою новизною отриманих результатів, теоретичним і практичним значенням дисертація відповідає спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та пп. 6, 7 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а Марина Кривко заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент,

декан факультету іноземних мов

Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна

Світлана ВІРОТЧЕНКО

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 13:48:51 02.07.2025

Назва файлу з підписом: Рецензія Кривко М..pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 149.9 КБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Рецензія Кривко М..pdf
Розмір файлу без підпису: 148.9 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ВІРОТЧЕНКО СВІТЛАНА АНДРІЇВНА
П.І.Б.: ВІРОТЧЕНКО СВІТЛАНА АНДРІЇВНА
Країна: Україна
РНОКПП: 2936200683
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 13:48:50 02.07.2025
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000009DBB47017997FB05
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.02.05 13:00

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Наталії Олександрівни Терентьєвої
на дисертаційну роботу **Кривко Марини Юріївни «Тенденції розвитку**
полікультурної освіти студентів університетів у Федеративній Республіці
Німеччина», виконану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю
011 «Освітні, педагогічні науки»

Актуальність дисертаційної роботи та її зв'язок із науковими дослідженнями. Полікультурна освіта в сучасному глобалізованому світі є важливим фактором збереження і збагачення культурної спадщини людства, зміцнення міжнаціональної співпраці на засадах прояву всіма її учасниками взаємоповаги та толерантності. Її актуальність набула чинності зі значним загостренням фундаментальних, соціально-культурних, економічних, політичних, духовно-моральних проблем, інтенсивного розгортання конфліктів етнічного й релігійного характеру. Цікавим є досвід Німеччини як країни, що має значущі практичні і теоретичні напрацювання щодо вирішення зазначених проблем. А для України актуалізація такого досвіду є на часі. Запозичення та адаптація ефективних практик німецьких університетів, зокрема у сфері полікультурної формальної та неформальної освіти, взаємодії викладачів і студентів, управління інноваціями та забезпечення академічної доброчесності, може стати важливим кроком для вдосконалення освітнього (освітньо-професійного) середовища в Україні.

Обрана тема має високу актуальність, оскільки дозволяє не лише дослідити унікальні риси полікультурної освіти в університетах Німеччини, а й визначити перспективи адаптації успішних практик до умов вітчизняної системи вищої освіти.

Дисертантка розробляла основні ідеї свого дослідження в межах комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри освітніх наук, цифрового навчання та академічного підприємництва Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (державний реєстраційний номер № 0125U001676).

На основі вивчення роботи підтверджуємо, що наукова новизна дослідження визначається тим, що в роботі *вперше* виявлено тенденції розвитку полікультурної освіти (глобалізації, варіативності, гуманізації, відкритості, інституційної підтримки різноманітності, інтерналізації, стратегічного розширення тощо); на основі зіставлення точок зору вітчизняних та німецьких науковців узагальнено й систематизовано теоретичні положення про її сутність, структуру та зміст, конкретизовано вимоги й особливості реалізації в німецьких університетах.

Наголосимо, що така робота потребувала від дисертанта значних зусиль щодо компаративного аналізу теорії та практики полікультурної освіти в університетах України та Німеччини, різноманітних підходів та методів дослідження, опрацювання у співставленні значного обсягу нормативних джерел, кейсів та тенденцій обох країн.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Дисертація Марини Кривко має чітку структуру, складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок. Дисертація містить 7 таблиць, 2 рисунки, 6 додатків на 11 сторінках. Список використаних джерел містить значну їх кількість іноземною мовою, що відповідає вимогам до науково-педагогічних досліджень компаративного характеру. Обсяг основного тексту дисертації складає 171 сторінку.

Достовірність результатів дослідження забезпечується опорою на вдало підібрані наукову методологію, коректно сформульовані вихідні теоретичні положення і понятійно-термінологічний апарат, багаторічним вивченням проблеми, використанням комплексу взаємопов'язаних методів дослідження, адекватних його об'єкту, предметові та завданням.

Результати дослідження можуть використовуватися в професійній підготовці майбутніх фахівців в умовах університетської освіти; під час підготовки магістерських / курсових досліджень; розробці освітніх програм; створенні навчальних посібників; системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основний зміст і результати дослідження подано у достатній кількості публікацій. За темою дисертації опубліковано 14 публікацій, з яких 13 – одноосібних. Із них: 4 статті у вітчизняних фахових наукових виданнях, 10 – тез доповідей та матеріали наукових конференцій.

Зміст дисертації, її завершеність та оформлення. Здобувачка на достатньому науковому рівні обґрунтував вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет, науково-теоретичні основи, аргументувала використання обраних методів дослідження.

Відповідно до *першого завдання* – Розкрити витоки появи та становлення полікультурної освіти в Німеччині – авторкою з'ясовано витоки появи та становлення полікультурної освіти в Німеччині, виокремлено три етапи в історії її розвитку та надано їх характеристику: I етап – 1871-1945 рр. (збільшення в країні трудових мігрантів, об'єднання німецьких земель в єдину імперію та прийняття її Конституції, переорієнтація освітнього процесу на розвиток індивідуальних здібностей та талантів здобувачів); II етап – 1945-1990 рр. (розділення Німеччини після її поразки у війні на дві держави; освіта у Федеративній Республіці Німеччині

розвивались за західною моделлю, а в Німецькій Демократичній Республіці – за радянською моделлю); III етап – 1990 – по теперішній час (загострення проблеми зовнішньої міграції через значне збільшення кількості мігрантів у країні, необхідність забезпечення культурної адаптації німців до нових реалій, прийняття нових нормативних документів, що регламентували здійснення полікультурної освіти студентів університетів).

Відповідно до *другого завдання* – З'ясувати ступінь наукової розробленості проблеми розвитку полікультурної освіти студентів університетів у ФРН, визначити основні тенденції її розвитку, узагальнити й систематизувати ключові теоретичні положення вчених з окресленої проблеми – авторкою виокремлено та схарактеризовано такі підходи до організації цієї освіти в Німеччині: міграційний (полікультурна освіта спрямовується не на формування полікультурних знань студентів, а на розвиток в них здатності грамотно аналізувати різні культурні феномени з урахуванням їх наслідків для конкретних соціальних та суспільства загалом); плюралістичний (полікультурна освіта орієнтована на розбудову конструктивної взаємодії між викладачами та студентами, досягнення більшої узгодженості між організацією освітнього процесу та потребами студентів як носіїв різних культур, причому етнічні особливості студентів розглядаються з компенсаторної точки зору, забезпечення поширення культурного плюралізму як політичної стратегії збереження культурних відмінностей кожної етнічної групи та просування в суспільстві її групових інтересів); підхід з урахуванням культурних відмінностей (в основу здійснення полікультурної освіти покладено ідею про домінування культури більшості населення над культурою національних меншин, проте визнаються та приймаються культурні відмінності між учасниками міжкультурної взаємодії); бікультурний (в освітньому процесі реалізується стратегія навчання студентів у межах двох культур – рідної культури здобувача й основної культури країни, де він проживає й навчається, причому його компетентності в галузі іншої культури набуваються з опорою на рідну культуру); антропологічний (полікультурна освіта розглядається як органічний складник процесу соціалізації, за допомогою якого молоді люди оволодівають готовністю успішно влитися у внутрішнє середовище громади та у зовнішнє полікультурне середовище); blind-colour підхід (так званий «культурний дальтонізм») (в основу здійснення полікультурної освіти покладено ідеї визнання паритету між різними культурами, доцільності ігнорування сутнісних культурних, національних та етнічних відмінностей студентів для недопущення штучного поділу суспільства за етнічними ознаками).

Авторка зазначає основними тенденціями розвитку формальної полікультурної освіти удосконалення освітніх програм переважно магістерського рівня з підготовки спеціалістів у галузі полікультурної освіти; реалізацію дуальних

освітніх програм з університетами-партнерами інших країн; упровадження окремих освітніх компонентів програм з метою опанування здобувачами освіти інформації щодо феномену полікультурності в сучасному суспільстві та неформальної полікультурної освіти інтеграцію через освіту, підтримку різноманітності, заохочення студентських ініціатив у проведенні різних полікультурних заходів, активний розвиток онлайн курсів полікультурної спрямованості; фокусування уваги майбутніх фахівців на вивченні й осмисленні глобальних викликів сьогодення.

Відповідно до *третього завдання* – Зіставити погляди німецьких та вітчизняних учених щодо визначення сутності, змісту, функцій полікультурної освіти студентів сучасних університетів – авторкою опрацьовано низку джерел, що дало змогу визначено такі основні функції полікультурної освіти: філософсько-культурологічна (проявляється в розвитку полікультурної етнічної свідомості й самосвідомості особистості); етико-гуманістична (реалізується в розбудові сучасного полікультурного середовища та становленні етики міжкультурної комунікації на засадах гуманізму); гуманітарно-гностична (вимагає розвитку у студентів інтересу до власної національної та інших культур); рефлексивно-виховна (забезпечує усвідомлення та прийняття здобувачами освіти культурного різноманіття як передумови успішного розвитку суспільства, формування в них умінь формувати власні етичні уявлення й оцінки, прищеплення навичок гуманної поведінки в полікультурному просторі); особистісно-розвивальна (проявляється в активізації особистісного розвитку кожного студента, розширенні системи його потреб і інтересів у царині культури, мотивування його до сприйняття себе як унікальної індивідуальності й носія певної культури).

Відповідно до *четвертого завдання* – Узагальнити досвід здійснення полікультурної освіти студентів німецьких університетів – авторкою зазначено, що у багатьох університетах полікультурної освіти студентів реалізується на рівні магістерських програм; активно впроваджують дво- та багатонаціональні освітні програми, що являють собою унікальну можливість інтернаціоналізації освіти та набуття студентами не тільки ґрунтовних знань за майбутнім фахом, але й міжкультурної компетентності, адже під час навчання в іншій країні відбувається тісна взаємодія з представниками інших культур; у межах реалізації різних освітніх програм студенти німецьких університетів вивчають окремі навчальні курси полікультурної спрямованості; створено спеціальні освітні підрозділи, які роблять вагомий внесок у здійснення полікультурної освіти студентів тощо.

Відповідно до *п'ятого завдання* – Окреслити перспективні напрями творчого застосування педагогічно значущих теоретичних і практичних напрацювань німецьких педагогів з проблеми здійснення полікультурної освіти студентів університетів у вітчизняних закладах вищої освіти – авторкою виокремлено такі:

створення освітніх програм та окремих навчальних курсів полікультурної спрямованості за німецькою моделлю; розширення географії щодо розробки та впровадження освітніх програм, що забезпечують професійну підготовку фахівців у галузі полікультурної освіти; розширення кількості вибіркових дисциплін, спрямованих на формування полікультурної компетентності здобувачів освіти; активізація взаємодії із зарубіжними університетами-партнерами з метою створення дуальних освітніх програм та підсилення академічного обміну здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників; організація на базі провідних закладів вищої освіти тематичних лекцій, семінарів та веркшопів, ознайомлення студентів із діяльністю DAAD із метою більш активного залучення до програм академічної мобільності; залучення студентів до різних форм неформальної полікультурної освіти.

Загальні висновки дослідження висвітлюють певні положення, які дозволяють говорити, що дисертантка в цілому досягла мети дослідження, яку визначено як визначити тенденції розвитку полікультурної освіти студентів університетів у Федеративній Республіці Німеччина, узагальнити теоретичні ідеї та практичний досвід здійснення цієї освіти для творчого застосування виявлених перспективних педагогічних доробок у вітчизняних закладах вищої освіти.

Загалом позитивно оцінюючи теоретичне і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, вважаємо за доцільне зазначити деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання та зауваження:

1. Автору варто бути більш коректним у застосуванні назв держав в різні історичні періоди, наприклад НДР – Німецька Демократична Республіка; ФРН – Федеративна Республіка Німеччина; Німеччина як назва держави в певний історичний період та ін.

2. Зіставляючи визначені здобувачем завдання і зміст дослідження, не зрозуміло є доцільність п. 1.2 (Аналіз нормативно-правової бази для розвитку полікультурної освіти в Німеччині), п. 1.3. (Полікультурна освіта як педагогічний феномен), п. 2.1 (Тendenції розвитку вищої освіти в Німеччині). Можливо, їх виокремлення частково пов'язане із завданням 3, проте з тексту не зовсім зрозуміло.

3. Загальні висновки не повною мірою відповідають заявленим завданням, наприклад завдання 2 передбачає виокремлення тенденцій розвитку полікультурної освіти, проте вони окреслені у висновку 3; а завдання 3 не знайшло свого відображення у відповідному висновку.

4. На наше переконання, наукові дослідження, які передбачають виокремлення тенденцій розвитку освіти, повинні хоча б дотично, окреслити документи та/чи наукові розвідки, де здійснено групування тенденцій, наприклад, тенденції розвитку (trends as development), тенденції оцінювання (trends as

estimation), тенденції встановлення або отримання / вилучення (trend-setting or deriving trend), тенденції як прояв (trend as issue); що дозволило б обґрунтувати, чому виокремлювались саме тенденції розвитку полікультурної освіти.

5. Позитивно оцінюючи введення до наукового обігу 58 невідомих та маловідомих джерел автентичних наукових джерел, документів, пов'язаних з реалізацією полікультурної освіти студентів німецьких університетів, доцільно було б збільшити кількість таких документів у додатках (з перекладом), що дозволило б більшому числу науковців ознайомитись з ними.

Зазначимо, що робота виконана на достатньому теоретико-науковому та практичному рівнях. Все зазначене дозволяє зробити *висновок*, що дисертація з теми «Тendenції розвитку полікультурної освіти студентів університетів у Федеративній Республіці Німеччина» здобувачки Кривко Марини Юріївни є самостійним завершеним науковим дослідженням на правах рукопису, яке виконано здобувачем особисто за актуальною темою засобами адекватних наукових методів.

Робота містить нові науково обґрунтовані теоретичні та практично значущі результати проведених здобувачем досліджень, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, вирішують поставлені перед дослідженням завдання, за своєю актуальністю, науковою новизною отриманих результатів, теоретичним і практичним значенням. Дисертація відповідає спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки – Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка та вимогам до оформлення дисертаційних досліджень, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та пп. 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка Кривко Марина Юріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри фізичної культури і спорту
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Наталія ТЕРЕНТЬЄВА

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 12:58:27 02.07.2025

Назва файлу з підписом: Відгук_проф.Н.Терентьева (Кривко).docx.p7s
Розмір файлу з підписом: 57.2 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Відгук_проф.Н.Терентьева (Кривко).docx
Розмір файлу без підпису: 39.9 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ТЕРЕНТЬЄВА НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

П.І.Б.: ТЕРЕНТЬЄВА НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 2762511722

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 12:58:26 02.07.2025

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F0400000047F02901BF9AF405

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в одному файлі (CAAdES enveloped)

Формат підпису: З повними даними ЦСК для перевірки (CAAdES-X Long)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.02.05 13:00